

İlgi Odaklı Kişilerden Nüfuslara: Profillemenin Sanayileşmesi

Profillemenin ortaya çıkışı — belirli “ilgi odaklı kişiler”e yönelik hedefli, manuel incelemelerden tüm nüfusların otomatik, sürekli izlenmesine — iktidarın uygulanmasında, teknolojinin rolünde ve bireysel özerkliğin sınırlarında en derin dönüşümlerden birini temsil eder. Eskiden önemli insan çabası, kurumsal önceliklendirme ve bilinçli seçim gerektiren şey, artık günlük hayatın tesadüfi bir yan ürünü olarak milyarlarca insanın davranış verilerini gerçek zamanlı olarak üreten, toplayan ve analiz eden sorunsuz bir altyapıya evrilmiştir.

Bu dönüşüm yalnızca teknoloji tarafından önceden belirlenmiş değildi. Bürokrasinin genişlemesi, tekrarlanan güvenlik krizleri, verilerin paraya dönüştürülmesiyle ilgili ekonomik teşvikler ve veri toplama, depolama ile çıkarımının marjinal maliyetindeki sürekli düşüşün etkileşiminden doğmuştur. Sonuç basitçe “daha fazla gözetim” değil, niteliksel olarak farklı bir rejimdir: doğal sürtünmeyi sürtünmesiz ölçekle, insan takdirini algoritmik otomasyonla ve azınlığa yönelik istisnai şüpheyi çoğunluğa yönelik temel gözlemle değiştiren bir rejim.

Temelinde köklü bir başkalaşım yatar: profillemeye, seçici, emek yoğun ve açıklayıcı bir **zanaat** olmaktan çıkıp evrensel, otomatik ve öngörücü bir **endüstriyel süreç** dönüşmüştür. Aşağıdakiler bu dönüşümü izler, kısıtlamaların aşındığı ve yeni yeteneklerin sürekli, nüfus çapında çıkarım sistemine dönüştüğü anları belirler.

I. Temeller: Profillemeye Seçici, Manuel Bir Uygulama Olarak

Profillemeye, en temel biçiminde, özellikleri çıkarmak, davranışı öngörmek veya risk kategorileri atamak için bilgilerin sistematik olarak toplanması ve yorumlanmasını içerir. Kökenleri antik çağlara uzanır.

Antik imparatorluklar sayımları yalnızca vergilendirme veya askere alma için değil, sınıflandırma için de yapmıştır. Roma yetkilileri ve Çin imparatorluk yöneticileri nüfusu meslek, sadakat ve statüye göre ayırmış, potansiyel tehditleri belirleyebilecek erken ilişki haritaları üretmiştir. Dini kurumlar doğum, evlilik, itiraf ve ahlaki davranış kayıtlarını tutmuş, etki ve sapma ağlarını ortaya çıkaran proto-sosyal grafikler oluşturmuştur.

Ancak bu sistemler tanımlayıcı bir kısıtlamayı paylaşmıştır: **bilgi pahalıydı**. Bilgi toplamak, doğrulamak, depolamak ve yorumlamak önemli insan emeği gerektiriyordu. Sonuç olarak profillemeye **seçici, aralıklı ve sınırlı** kaldı. Elitlere, muhaliflere veya stratejik olarak ilgili gruplara odaklandı — tüm nüfuslara değil.

Erken modern Avrupa'da bu seçicilik, devletlerin gözetim aygıtını genişletmesine rağmen devam etti. İstihbarat çabaları sapkınları, siyasi rakipleri, kaçakçıları ve yabancı ajanları muhbirler, ele geçirilen yazışmalar ve fiziksel gözetim yoluyla hedef aldı. Fransa ve diğer devletlerin "siyah odaları" (*cabinets noirs*) bu yaklaşımı somutlaştırdı: kâtiplerden oluşan ekipler mektupları manuel olarak açar, kopyalar ve teslim için yeniden mühürlendi. Bu operasyonlar doğaları gereği kısıtlıydı. Yüksek değerli hedeflere odaklandılar çünkü daha geniş herhangi bir şey lojistik olarak imkânsızdı.

Bu aşamada bile **meta verilerin** gücü açıkça anlaşılıyordu. İletişim hakkındaki bilgiler — gönderen, alıcı, zamanlama ve rota — içeriğe erişim gerektirmeden ağları ve niyetleri ortaya çıkarabilirdi. 1844 Britanya Posta Dairesi casusluk skandalı bunu kamuoyuna net bir şekilde getirdi. Londra'da sürgünde olan İtalyan devrimci Giuseppe Mazzini, mektuplarının yabancı güçlerin talebiyle yetkililer tarafından açıldığından şüpheleniyordu. O ve destekçileri zarfların içine haşhaş tohumları ve kum taneleri koydular; mektuplar bozulmuş halde ulaştığında Mazzini radikal milletvekili Thomas Duncombe'u konuyu parlamentoda gündeme getirmeye teşvik etti. Ortaya çıkan skandal, İçişleri Bakanı Sir James Graham'ın çıkardığı izinlerle sistematik mektup açmayı ortaya çıkardı, öfkeye, parlamento soruşturmalarına ve sonunda Posta Dairesi'nin gizli departmanının kaldırılmasına yol açtı. Bu, modern gizlilik paniklerinden biriydi ve yalnızca ilişkisel verilerin bile ilişki ağlarını nasıl parçalayabileceğini vurguladı.

Buna karşılık, "yazışma gizliliği" (*Briefgeheimnis, secret de la correspondance*) gibi yasal normlar ortaya çıktı. Bu ilkeler iletişim verilerinin kullanımını yalnızca teslimat gibi operasyonel amaçlarla sınırladı, gözetim veya profillemeye için ikincil istismarı yasakladı. Temel fikir basitti ama derindi:

Belirli bir işlev için üretilen veriler, bireylerin veya ağların daha geniş profillerini oluşturmak üzere yeniden kullanılmamalıdır.

Bu ilke yüzyıllar boyunca yankılanacaktı — ancak teknolojik ve kurumsal baskı altında sonunda aşınacaktı.

II. Bürokratik Yüzyıl: Otomasyon Olmadan Ölçekleme

Yirminci yüzyıl profillemeyi dramatik şekilde genişletti ancak önceki kısıtlamalarının çoğunu korudu. Toplam savaşın talepleri eşi benzeri görülmemiş bilgi toplamayı gerektirdi. Posta sansürü, sinyal istihbaratı ve şifre kırma gözetimi elitlerin ötesine, daha geniş nüfuslara taşıdı. Ulusal Güvenlik Ajansı gibi kurumlar geniş ölçekli kesmeyi kurumsallaştırırken, iç ajanslar siyasi gruplar, şüpheli radikaller ve suç ağları hakkında kapsamlı dosyalar derledi.

Yine de profillemeye **temelde hedefli** kaldı. Dinlemeler belirli kişilere veya hatlara bağlıydı. İstihbarat dosyaları insan analistleri tarafından düzenlenirdi. Hacim artsa da **insan dikkati darboğaz** olarak kaldı.

Erken bilişim sistemleri (1950'ler-1970'ler) kayıt tutmanın ölçeğini değiştirmeye başladı. Hükümetler ve şirketler refah listelerini, kredi geçmişlerini ve suç veritabanlarını

dijitalleştirdi, daha hızlı erişim ve çapraz referans sağlamaya olanak tanıdı. Ancak bu sistemler hâlâ **ayrı kayıtlar** üzerinde çalışıyordu, sürekli davranış akışları üzerinde değil.

1970'lere gelindiğinde, merkezî "veri bankaları" hakkındaki endişeler yasal tepkilere yol açtı. 1974 ABD Gizlilik Yasası ve erken Avrupa veri koruma yasaları amaç sınırlaması, veri minimizasyonu ve şeffaflık ilkelerini getirdi. Bu çerçeveler yazışma gizliliği mantığını dijital çağa genişletti.

Ancak bunlar kritik bir varsayıma dayanıyordu: veri toplamanın **sınırlı ve aralıklı** olduğu varsayımı. Bunlar kayıtları düzenledi — akışları değil. Bu varsayım yakında çökecekti.

III. Dönüm Noktası: Kayıtlardan Veri Artığına

Kesin kırılma 1990'ların sonu ve 2000'lerin başında internetin yükselişiyile gerçekleşir — yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, sürekli veri üreten bir altyapı olarak.

Dijital sistemler **veri artığı** üretir: sıradan faaliyetin yan ürünü olarak otomatik oluşturulan meta veriler. Her bağlantı, sorgu, tıklama ve hareket ihmal edilebilir maliyetle kaydedilebilen, depolanabilen ve analiz edilebilen izler üretir.

Bu, kesin değişimi işaret eder:

Profilleme, veriler üzerinde gerçekleştirilen bir faaliyet olmaktan çıkar ve onu sürekli üreten bir altyapı haline gelir.

İnternet Servis Sağlayıcıları bağlantı günlüklerini, DNS sorgularını ve yönlendirme bilgilerini yakalar, içeriğe erişim olmadan bile davranış kalıplarını ortaya çıkarır. Posta meta verilerinden farklı olarak — geçici ve merkezi olmayan — dijital meta veriler kalıcı, merkezî ve kolayca aranabilir niteliktedir.

Bu altyapının üzerine Google ve Meta gibi platformlar profillemeyi temel bir ekonomik modele dönüştürdü. Arama motorları niyeti yakalar; sosyal ağlar ilişkileri haritalar; mobil ekosistemler hareketi izler. Gömülü takipçiler web'in geniş kısımlarında görünürlüğü genişletir. Meta'nın takip pikselleri, dünyanın popüler web sitelerinin yaklaşık üçte birinde bulunur ve kendi platformlarının ötesinde faaliyetleri izler, sıklıkla sağlık, finans veya siyasi bağlamlardan hassas sinyaller yakalar.

Bu ortamda kritik bir farkındalık ortaya çıkar:

İçerik büyük ölçüde gereksiz hale gelir. Birçok durumda ilişkisel kalıplar yalnızca anlamın vekili değildir — analitik olarak içerikten daha yararlıdır.

Meta veriler iletişimin gerçekleştiğini basitçe göstermez; **içeriğin olasılıksal yeniden inşasını** sağlar. Kimin kiminle, ne zaman, ne sıklıkta ve hangi daha geniş bağlamda iletişim kurduğu, neyin iletilildiğini güçlü şekilde sınırlandırabilir. Kamuya açık bilgiler — paylaşılan aidiyetler, mesleki roller, siyasi pozisyonlar, sosyal bağlar — olası yorumların alanını daha da daraltır.

Zamanla bu kısıtlamalar öngörücü hale gelir. Meta veriler yalnızca tanımlayıcı değildir; üreticidir. İçeriğe yalnızca eşlik etmez — özellikle büyük ölçekte toplandığında onu **yaklaşık olarak tahmin edebilir veya çıkarabilir**.

Arama sorguları niyeti ortaya koyar. İletişim sıklığı ilişki gücünü gösterir. Birlikte bulunma ilişkileri açığa çıkarır. Yeterli ölçekte bu sinyaller, doğrudan içerik erişimini sıklıkla gereksiz kılan son derece doğru davranış modellerinde birleşir.

Kurumsal sistemler davranışı paraya dönüştürmek için optimize eder; devlet sistemleri kontrol için sınırlar — ancak her ikisi de aynı temel mekanizmaya dayanır: **büyük ölçekli davranışsal çıkarım yoluyla öngörü**.

IV. Kaçışsız Kimlik: Kalıcı Sabitleyiciler

Endüstriyel profillemenin tanımlayıcı bir özelliği **kalıcı kimliğin** ortaya çıkışıdır.

Önceki sistemler değiştirilebilir tanımlayıcılara — isimler, belgeler, adresler — dayanıyordu; bunlar değiştirilebilir veya gizlenebilirdi. Modern sistemler kimliği örtüşen sinyaller üzerinden yeniden inşa eder:

- Cihaz parmak izleri
- Davranış kalıpları
- Sosyal grafikler
- Biyometrik işaretler (yüzler, yürüyüş, ses)

Kamuya paylaşılan görüntüler dayanıklı sabitleyiciler olarak hizmet eder. Bireyler hesapları değiştirse veya takma adlar benimsese bile, özellikle devlet veya istihbarat bağlamlarında yüz tanıma sistemleri kimlikleri veri kümeleri arasında yeniden bağlayabilir. Fotoğraflarda veya paylaşılan etkinliklerde birlikte görünme, çıkarılan ilişkileri daha da güçlendirir.

Sonuç derindir:

■ Kimlik artık beyan edilen bir şey değil, sürekli çıkarılan bir şeydir.

Bu, eskiden gözetimi kısıtlayan sürtünmenin çoğunu ortadan kaldırır. Tanımlama tek bir sinyale bağlı değildir; birçok sinyaldeki fazlalıktan ortaya çıkar.

V. Füzyon: Veri Noktalarından Ontolojilere

Bu evrimin doruk noktası **veri füzyonudur**: farklı veri kümelerinin birleşik analitik sistemlere entegrasyonu.

Palantir Technologies gibi platformlar hükümet kayıtlarını, finansal işlemleri, sosyal medya faaliyetlerini, konum verilerini ve iletişim meta verilerini bireyler ve ağlar için tutarlı modellere toplar. Bu sistemler analistlerin ilişkileri sorgulamasına, kalıpları tespit etmesine ve öngörüler üretmesine olanak tanıyan dinamik ontolojiler inşa eder.

Somut bir örnek dönüşümü gösterir. Göçmenlik uygulamasında Palantir'in Geliştirilmiş Lider Tespiti ve Uygulama Hedefleme (ELITE) aracı, vize kayıtları, istihdam verileri, telefon meta verileri, sosyal bağlantılar ve hatta Medicaid veya HHS adres bilgilerinden yararlanarak haritaları potansiyel hedeflerle doldurur, "adres güvenilirlik skorları" atar ve dosyalar üretir. Görevliler operasyonlar için "hedef açısından zengin" mahalleleri belirleyebilir, bireyleri yalnızca doğrudan kanıtlara dayanarak değil, **davranışsal ve ilişkisel imzalarının** daha önce belirlenen vakalara benzemesi nedeniyle işaretleyebilir. Benzer füzyon ImmigrationOS gibi araçlarda da görülür; seyahat geçmişlerini, biyometrik verileri ve sosyal verileri önceliklendirme için entegre eder.

Şüphe artık keşfedilmez — **üretilir**.

Profilleme gerçeği yalnızca belgelemekle kalmaz; olasılıksal ilişkileri operasyonel olarak kullanılabilir hale getirerek onu aktif olarak inşa eder.

VI. Açıklama'dan Önleyiciye

Geleneksel profilleme büyük ölçüde geriye dönüktü. Geçmiş eylemleri açıklamaya çalışırdı — suçu kim işledi, komployu kim organize etti, tehdidi kim oluşturdu.

Endüstriyel profilleme öngörücü ve önleyicidir. Şunları belirler:

- Suçu kim işleyebilir
- Suç nerede meydana gelebilir
- Kim temerrüde düşebilir, radikalleşebilir veya sapabilir

Bu mantık sıklıkla *Minority Report*'ta tasvir edilen vizyonla karşılaştırılır; burada bireyler suç işlemeyen önce yakalanır. Çağdaş sistemler deterministik öngörüden yoksun olsa da yapısal benzerlik açıktır: öngörücü polislik araçları tarihsel verileri, 911 çağrılarını, plaka okuyucuları ve sosyal sinyalleri analiz ederek "sıcak listeler" veya risk skorları üretir.

Modern sistemler olasılık üzerine çalışır. Bireyler eyleme geçecekleri için değil, **bunu yapmış olan başkalarına istatistiksel olarak benzedikleri** için işaretlenir.

Değişim incelikli ama derindir:

Bireyler artık öncelikle eylemlerine göre değil, olasılıksal bir manzara içindeki konumlarına göre değerlendirilir.

Şüphe yapısal hale gelir — ayrı olaylar tarafından tetiklenmek yerine sürekli üretilir.

VII. Çıkarım Çağında Hukuk

Genel Veri Koruma Yönetmeliği gibi yasal çerçeveler rıza, şeffaflık ve minimizasyon yoluyla sınırlar koymaya çalışır. Ancak yapısal kısıtlamalarla karşılaşılırlar.

Çoğu yasal sistem **veriyi bir nesne** olarak düzenler. Modern profilleme gücünü **ilişkiler ve çıkarımlardan** alır; bunları tanımlamak, gözlemlemek veya kısıtlamak çok daha zordur.

Ek zorluklar şunlardır:

- Yetki alanları arasında sürekli veri akışları
- Ulusal güvenlik ve “meşru menfaatler” için geniş istisnalar
- Denetim karşısında dirençli opak algoritmik sistemler

Sonuç kalıcı bir uyumsuzluktur:

Kayıtlar çağı için tasarlanmış yasal çerçeveler, sürekli, öngörücü çıkarım çağına hükmetmekte zorlanır.

VIII. İktidarın Asimetrisi

Endüstriyel profillemeye yapısal bir dengesizlik üretir.

Bireyler modern hayata katılım yoluyla sürekli veri üretir. Kaçınma mümkündür ama maliyetli ve eksiksiz değildir. Bu sırada:

- Şirketler gizlilikle korunan opak sistemleri sürdürür
- Devletler yasal yetki veya ortaklıklar yoluyla verilere erişir ve entegre eder
- Teknik karmaşıklık hesap verebilirliği gizler

Sonuç net bir asimetriktir:

Çoğunluk okunaklı hale getirilir; güçlüler nispeten opak kalır.

IX. İçselleştirme: Profillemeye ve Davranışın Kendini Düzenlemesi

Kurumsal ve teknolojik boyutlarının ötesinde, profillemenin sanayileşmesi derin bir psikolojik dönüşüm üretir. Gözetim artık yalnızca dış bir güç olarak işlemez; içselleştirilir.

Bu dinamik Michel Foucault tarafından panoptikon analizinde öngörülmüştü: Jeremy Bentham'ın teorik hapishane tasarımı; burada mahkûmlar görmedikleri merkezi bir gözlemci tarafından görülebilir, belirsizlik altında disiplini içselleştirir ve kendi davranışlarını düzenler. Panoptikon'un gücü sürekli gözlemede değil, onun **beklentisinde** yatar.

Endüstriyel profillemeye bu mantığı dramatik şekilde genişletir. Bireyler, eylemlerinin kaydedilebileceği, analiz edilebileceği ve opak yollarla yorumlanabileceği ortamlarda hareket eder — etkileşimi optimize eden platformlar veya risk değerlendiren devletler tarafından. Sonuç **kendini düzenleme** yönünde bir kaymadır.

Bu şu şekilde kendini gösterir:

- Gönderilerde, aramalarda veya ilişkilerde kendini sansürleme
- Belirli gruplardan, konulardan veya yerlerden kaçınma
- Risk skorlarını en aza indirmek için algılanan normlarla uyum

- Dijital ve fiziksel bağlamlarda davranışın değiştirilmesi

Önemlisi, bu uyumlar açık zorlama gerektirmez. Beklenti sonucu ortaya çıkar.

Kontrol yalnızca sistemlerin yaptığı şeyler yoluyla değil, bireylerin yapmaktan kaçındığı şeyler yoluyla da uygulanır.

Etkiler bireylerin ötesine uzanır. İnsanlar kendilerini sansürleyip kendilerini ayırdıkça, üretilen veriler kalıpları güçlendirir ve gelecekteki öngörülerini şekillendirir. Sistem yalnızca gerçeği gözlemlemez — onu ince bir şekilde yeniden şekillendirir, uyumu normalleştiren geri bildirim döngüleri yaratır.

X. Seçici Gözetimin Sonu

Profilleme temel bir dönüşüm geçirmiştir:

- **Hedefliden evrensel**
- **Manuelden otomatike**
- **Geriye dönükten öngörücüye**
- **Parçalıdan bütünleşik hale**

Önceki sistemler sürtünmeyle sınırlıydı — maliyet, zaman, insan dikkati. Endüstriyel sistemler bu kısıtlamaları kaldırır. İzleme çevresel hale gelir. Dahil olma varsayılan olur.

Verilerin yalnızca acil amacına hizmet etmesi gerektiği ilkesi, **tüm verilerin potansiyel olarak sömürülebilir** olduğu bir paradigmaya yol açmıştır.

XI. Sonuç: Katılımın Bedeli

Posta gizliliğinden dijital veri füzyonuna uzanan uzun yay, tutarlı bir örüntü ortaya koyar: her teknolojik genişleme profillemenin kapsamını artırırken, yasal ve sosyal yanıtlar geride kalır. Bugünü ayırt eden şey yapısaldır. Profilleme artık belirli bireylere yönelik bir faaliyet değildir — bireylerin içinde var olduğu bir altyapıdır.

“İlgi odaklı kişi” kategorisi çözülür. Herkes sürekli değerlendirmeye tabi olur.

Bu dönüşüm yalnızca devlet gücüyle değil, ekonomik teşviklerle de sürdürülür. Ücretsiz görünen platformlar davranışsal veri çıkarma yoluyla işler. “Ürün için ödeme yapmıyorsan, ürün sensin” ifadesi bir sezgiyi yakalar — ancak gerçeği küçümser.

Üretilen birey değil, bireyin **öngörücü modelidir** — taşınabilir, uygulanabilir ve genellikle temsil ettiği kişi için erişilemez.

Merkezi bir zorluk algı ile gerçeklik arasındaki boşluktur.

Birincisi, insanlar bilinen şeyin **etkisini** hafife alır. Profilleme ilişki yoluyla işler. İlişkiler — geçmiş, zayıf veya dolaylı — sonuçları şekillendirebilir. Daha sonra istenmeyen biriyle bağlantı fırsatları etkileyebilir. Kişi yalnızca bireysel olarak değil, ilişkisel olarak değerlendirilir.

İkincisi, insanlar bilinebilecek olanın **kapsamını** hafife alır. Sistemler hassas nitelikleri — siyasi, dini, cinsel, ekonomik — açık ifşadan değil, kalıplardan çıkarır. Bu çıkarımlar doğruluğundan bağımsız olarak operasyonel hale gelir.

Bireyler yalnızca ifşa ettiklerine göre değil, çıkarılabilecek olana ve kime bağlı olduklarına göre değerlendirilir.

Dijital hayata katılım böylece örtük bir değiş tokuş içerir: rahatlık karşılığında okunabilirlik. Bu değiş tokuş ne şeffaftır ne de müzakere edilebilir.

Zorluk verileşmeyi durdurmak değil, onu kısıtlamaktır — sürtünmeyi geri getirmek, sınırları uygulamak ve hesap verebilirliği sağlamak.

Merkezi soru açıktır:

Kalıcı profillemeye altyapısı anlamlı şekilde meydan okumak için fazla derinlemesine yerleşmeden önce müdahale gerçekleşecek mi?

Böyle bir müdahale olmazsa katılımın bedeli yalnızca veri değil — gözlemlenme, çıkarılma ve nihayetinde tanımlanma arasındaki sınırın kademeli aşınması olacaktır.